

ข้อเสนอการเจรจาความตกลงการค้าเสรี (FTA) กับงานลิขสิทธิ์บนโลกดิจิทัล

อินเทอร์เน็ตมีบทบาทต่อวิถีชีวิตของผู้คนในปัจจุบันค่อนข้างมาก โดยได้เปลี่ยนแปลงวิธีการแบ่งปัน สร้าง และบริโภคเนื้อหา ด้วยการคลิกเพียงไม่กี่ครั้ง ทุกคนก็สามารถเข้าถึงข้อมูล และความบันเทิงมากมายเพียงปลายนิ้วสัมผัส โดยเฉพาะการเสพข้อมูลข่าวสารที่สามารถทำได้อย่างรวดเร็วกว่าสื่อสมัยเก่าอย่างหนังสือพิมพ์ วิทยุ หรือแม้แต่โทรทัศน์ ซึ่งสื่ออินเทอร์เน็ตช่วยให้ผู้คนไม่ตกเทรนด์ และใช้ชีวิตประจำวันได้สะดวกสบายกว่าอดีต ในหลายๆ ด้าน อย่างไรก็ตาม ด้วยโลกของอินเทอร์เน็ตนั้นกว้างใหญ่ไพศาลจึงมีช่องโหว่ที่เปิดโอกาสให้ผู้ไม่ประสงค์ดี ใช้เป็นช่องทางในการกระทำผิดหลากหลายรูปแบบได้อย่างสะดวกรวดเร็ว นอกจากนี้ ผู้ใช้อินเทอร์เน็ตบางคนอาจยังไม่เข้าใจว่า โลกออนไลน์ก็เหมือนกับโลกความจริงที่มีคำว่า “ลิขสิทธิ์” คอยคุ้มครองสิ่งที่เรียกว่า “ทรัพย์สินทางปัญญา” เช่นเดียวกัน และหากมีการละเมิดลิขสิทธิ์ขึ้นมาโดยตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ตามแต่ เราก็อาจตกเป็นผู้กระทำผิดได้อย่างรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ประกอบกับ รัฐบาลปัจจุบันได้ให้ความสำคัญในการเร่งพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ โดยการเจรจาจัดทำความตกลงการค้าเสรี (Free Trade Agreement: FTA) กับประเทศคู่ค้าที่สำคัญ ซึ่งก็จะมีข้อเรียกร้องด้านทรัพย์สินทางปัญญาโดยเฉพาะด้านลิขสิทธิ์ ซึ่งรวมถึงการกำหนดสิทธิของเจ้าของผลงานลิขสิทธิ์และการปฏิบัติในการคุ้มครองและปกป้องสิทธิของเจ้าของสิทธิในโลกดิจิทัลไว้ด้วย ดังนั้น จึงจะขอนำเสนอเรื่องของงานลิขสิทธิ์บนโลกดิจิทัล ความสำคัญ และประเด็นต่างๆ ที่ควรมีการเจรจาจัดทำความตกลง FTA ด้านลิขสิทธิ์บนโลกดิจิทัล

งานลิขสิทธิ์บนโลกดิจิทัลคืออะไร?

การคุ้มครองลิขสิทธิ์บนโลกดิจิทัลหรืออินเทอร์เน็ต คือ การให้สิทธิแก่เจ้าของผลงานในการป้องกันไม่ให้ผู้อื่นหรือผู้ใดคัดลอกหรือนำผลงานต้นฉบับและอ้างสิทธิเป็นของตนเอง ซึ่งครอบคลุมทุกสิ่งที่อยู่ในหมวดหมู่ต่างๆ อาทิ วรรณกรรม ละคร ดนตรี สิ่งบันทึกเสียง ศิลปะ และสถาปัตยกรรม โดยในปัจจุบันยังมีการใช้โซเชียลมีเดียแพร่หลายขึ้นเท่าใด การละเมิดทรัพย์สินทางปัญญาก็ดูเหมือนจะพบได้มากขึ้นเรื่อยๆ สำหรับการคุ้มครองลิขสิทธิ์ในประเทศไทยได้มีการปรับแก้ไข พ.ร.บ. ลิขสิทธิ์ฉบับใหม่ (ปี ๒๕๕๘ ฉบับที่ ๒) เพื่อขยายงานคุ้มครองลิขสิทธิ์ต่างๆ โดยขยายขอบเขตไปยังงานลิขสิทธิ์บนโลกออนไลน์ด้วย ซึ่งขอบเขตในความคุ้มครองนั้นขยายไปถึงโซเชียลมีเดียเกือบจะทุกแพลตฟอร์ม อาทิ Twitter(X), Facebook, Line, Youtube หรือ Instagram นอกจากนี้ ยังมีการครอบคลุมไปถึงลิขสิทธิ์ด้านเนื้อหา ทั้งบทความ หนังสือออนไลน์ ซอฟต์แวร์ เพลง รูปภาพ ภาพวาด ภาพถ่าย ภาพข่าว ทั้งบนเว็บไซต์และแพลตฟอร์มโซเชียลมีเดีย และล่าสุดได้มีการปรับแก้ พ.ร.บ. ลิขสิทธิ์ (ฉบับที่ ๕) พ.ศ. ๒๕๖๕ ที่มีการครอบคลุมถึงงานลิขสิทธิ์อื่นๆ เช่น ภาพยนตร์ เพลง ซีรีส์ทีวี เกมส์ การ์ตูน วรรณกรรม ที่อยู่บนเครือข่ายอินเทอร์เน็ตทั้งหมด

กฎหมายลิขสิทธิ์ฉบับใหม่ได้ปรับรูปแบบที่มุ่งอาศัยความร่วมมือระหว่างเจ้าของลิขสิทธิ์กับผู้ให้บริการสื่อสังคมออนไลน์ต่างๆ เมื่อมีการกระทำที่เข้าข่ายละเมิดลิขสิทธิ์เกิดขึ้น ผู้ให้บริการ เช่น Facebook หรือ YouTube ต้องรับงานละเมิดลิขสิทธิ์ออกจากระบบเมื่อได้รับการแจ้งจากเจ้าของลิขสิทธิ์ โดยไม่ต้องผ่านกระบวนการทางศาล ซึ่งผู้ให้บริการที่ให้ความร่วมมือจะได้รับการยกเว้นความรับผิด แต่ถ้าเป็นเว็บไซต์เถื่อนที่ละเมิดงานลิขสิทธิ์ จะใช้วิธีปิดเว็บไซต์ ตาม พ.ร.บ. ว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ของกระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม (DSI) โดยเจ้าของสิทธิสามารถแจ้งเรื่องไปที่กรมทรัพย์สินทางปัญญา จากนั้นทางกรมฯ จะยื่นคำร้องไปยัง DSI เพื่อให้ศาลมีคำสั่งปิดกั้นเว็บไซต์ หรือ URL ซึ่งหากมีการนำองค์ประกอบใดๆ ไม่ว่าจะเป็น ภาพรวมของการออกแบบ ข้อความต้นฉบับ กราฟิก เสียง และวิดีโอไปใช้บนเว็บไซต์อื่น หรือโพสต์โซเชียลมีเดียอื่นที่ไม่ใช่ต้นฉบับโดยไม่ได้รับอนุญาตจากเจ้าของก่อน นั่นถือเป็นการ “ละเมิดลิขสิทธิ์” นอกจากนี้ การสแกนเนื้อหาจากวารสารและหนังสือ

ที่ตีพิมพ์ เพื่อโพสต์บนอินเทอร์เน็ตโดยไม่ได้รับอนุญาตก็ถือว่าเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์เช่นเดียวกัน ดังนั้น หากวางแผนที่จะใช้เนื้อหาที่มีลิขสิทธิ์ วิธีที่ดีที่สุดที่ควรทำเพื่อไม่ให้เกิดปัญหาตามมาในภายหลัง คือการขออนุญาตให้ถูกต้อง ซึ่งเป็นกระบวนการที่ไม่ซับซ้อนเพียงแค่ทำการติดต่อกับเจ้าของต้นฉบับเท่านั้น ซึ่งการอีเมลติดต่อกับเจ้าของต้นฉบับถือเป็นแนวทางปฏิบัติที่ง่ายที่สุด

การใช้งานลิขสิทธิ์โดยชอบธรรม (Fair Use)

กฎหมายลิขสิทธิ์ทำหน้าที่เป็นกรอบการทำงานที่สำคัญในการปกป้องสิทธิของผู้สร้างและสร้างแรงจูงใจในการสร้างสรรค์นวัตกรรม โดยให้สิทธิแก่ผู้แต่ง ศิลปิน และผู้สร้างเนื้อหาแต่เพียงผู้เดียวในการควบคุมการใช้และการเผยแพร่ผลงานต้นฉบับของตน อย่างไรก็ตาม กฎหมายยังตระหนักด้วยว่า มีบางกรณีที่ต้องใช้เนื้อหาที่มีลิขสิทธิ์โดยไม่จำเป็นต้องได้รับอนุญาตจากเจ้าของลิขสิทธิ์ ซึ่งข้อยกเว้นที่สำคัญนี้เรียกว่า “การใช้งานโดยชอบ” (Fair Use) กล่าวคือ การอนุญาตให้มีการใช้งานเนื้อหาที่มีลิขสิทธิ์ได้อย่างจำกัด โดยไม่ต้องขอความยินยอมจากเจ้าของลิขสิทธิ์ ซึ่งเป็นการตระหนักถึงผลประโยชน์ของสังคมในการเข้าถึงและใช้งานที่มีลิขสิทธิ์เพื่อวัตถุประสงค์ต่างๆ เช่น การติชม การวิจารณ์ การศึกษา การรายงานข่าว การวิจัย และการสร้างสรรค์เชิงเปลี่ยนแปลงนั้นจะต้องสมดุลกับสิทธิแต่เพียงผู้เดียวของผู้ถือลิขสิทธิ์ การพิจารณาว่าการใช้เนื้อหาที่มีลิขสิทธิ์เฉพาะเจาะจงเข้าข่ายเป็นการใช้งานโดยชอบธรรมหรือไม่นั้น เป็นกระบวนการที่ละเอียดอ่อน ที่ตามบทบัญญัติของกฎหมายนั้นต้องคำนึงถึงปัจจัยต่อไปนี้

- วัตถุประสงค์และลักษณะของการใช้งาน ซึ่งหมายความว่า เป็นการเพิ่มความหมายหรือคุณค่าใหม่ให้กับงานต้นฉบับ การใช้งานเชิงเปลี่ยนแปลง เช่น การวิพากษ์วิจารณ์ หรือการใช้งานด้านการศึกษา มักจะมีแนวโน้มที่จะถือเป็นการใช้งานโดยชอบธรรมมากกว่า
- จำนวนและสาระสำคัญของการใช้งาน หากนำงานลิขสิทธิ์ของคนอื่นมาใช้ในปริมาณมากก็ถือว่าเป็นการใช้ที่ไม่เป็นธรรม แต่การใช้เพียงส่วนเล็กๆ ที่ไม่จำเป็นของงานก็อาจมีแนวโน้มที่จะเข้าข่ายที่เป็นการใช้งานโดยชอบ
- ผลกระทบต่อตลาดหรือมูลค่าของงานลิขสิทธิ์ หมายถึง ผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากการใช้มูลค่าหรือศักยภาพทางการตลาดของงานที่มีลิขสิทธิ์ ซึ่งถือเป็นสิ่งสำคัญ หากการใช้งานทำให้มูลค่าทางการค้าของงานต้นฉบับลดลง อาจมีผลกระทบต่อการใช้งานโดยชอบธรรม

งานลิขสิทธิ์ที่ไม่ได้รับความคุ้มครอง

เช่นเดียวกับการคุ้มครองลิขสิทธิ์ในบริบทอื่นๆ การคุ้มครองลิขสิทธิ์ออนไลน์มีข้อจำกัดและข้อยกเว้นบางประการ แม้ว่ากฎหมายลิขสิทธิ์มีเป้าหมายเพื่อปกป้องสิทธิของผู้สร้างเนื้อหา แต่ก็ไม่ได้ครอบคลุมทุกสถานการณ์หรือประเภทของเนื้อหา ซึ่งลิขสิทธิ์คุ้มครองวิธีการแสดงความคิด (idea) แต่ไม่ได้ให้สิทธิการเป็นเจ้าของ idea นั้น หลักการนี้อยู่ระหว่างการแสดงออกและความคิด ซึ่งเป็นแนวคิดพื้นฐานในกฎหมายลิขสิทธิ์ โดยตระหนักว่า แนวคิดข้อเท็จจริง และหลักการพื้นฐานควรมีให้ทุกคนนำไปใช้และต่อยอดเพื่อแสวงหาความคิดสร้างสรรค์ นวัตกรรม และความรู้เพิ่มเติม ตัวอย่างเช่น หากมีคนเขียนหนังสือที่อธิบายทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ใหม่ ข้อความและภาพประกอบเฉพาะในหนังสือเล่มนั้นอาจได้รับการคุ้มครองทางลิขสิทธิ์ อย่างไรก็ตาม ทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ที่ซ่อนอยู่นั้น อาจไม่ได้รับการคุ้มครอง และทฤษฎีอื่นๆ ย่อมมีอิสระในการใช้ อภิปราย และสร้างต่อยอดทฤษฎีนั้นโดยไม่ละเมิดลิขสิทธิ์ ซึ่งความแตกต่างนี้มีความสำคัญต่อการส่งเสริมความก้าวหน้าของวิทยาศาสตร์ ศิลปะ และนวัตกรรม โดยสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนความคิดและข้อมูลอย่างเสรี ในขณะที่เดียวกันก็สร้างแรงจูงใจให้ผู้สร้างผลงานต้นฉบับ และถ้าหากแนวคิด

และหลักการเชิงนามธรรมต่างๆ ได้รับการคุ้มครองลิขสิทธิ์ ย่อมมีโอกาสที่จะไปขัดขวางความคิดสร้างสรรค์ การวิจัย และความก้าวหน้าของความรู้ได้

ความสำคัญของงานลิขสิทธิ์บนโลกดิจิทัล

๑. คุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาไม่ให้ผลงานต้นฉบับ รวมถึงเนื้อหาที่เป็นลายลักษณ์อักษร อาทิ เพลง วิดีโอ ซอฟต์แวร์ และอื่นๆ จากการถูกนำไปผลิต คัดลอกหรือใช้ประโยชน์โดยไม่ได้รับอนุญาต

๒. เป็นสิ่งจูงใจสำหรับความคิดสร้างสรรค์งานอันมีลิขสิทธิ์ ทำให้ผู้สร้างสรรค์มีแรงจูงใจในการผลิตเนื้อหาใหม่ๆ โดยมั่นใจว่าจะสามารถสร้างผลกำไรจากผลงานนั้น ช่วยส่งเสริมระบบนิเวศออนไลน์ที่มีชีวิตชีวาต่างๆ อาทิ ดนตรี วรรณกรรม ศิลปะ และอื่นๆ อีกมากมาย

๓. อนุรักษ์วัฒนธรรมและความหลากหลาย ช่วยให้อันใจได้ว่าเรื่องราวดั้งเดิม ศิลปะ และการแสดงออกทางวัฒนธรรมอื่นๆ ได้รับการคุ้มครอง

๔. ควบคุมการเผยแพร่ทางดิจิทัลในโลกออนไลน์ ลิขสิทธิ์เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการจัดการการเผยแพร่ และการเผยแพร่เนื้อหาดิจิทัลช่วยให้ผู้สร้างสรรค์และผู้จัดจำหน่ายสามารถควบคุมวิธีการใช้เนื้อหาของตนและป้องกันการคัดลอกและแบ่งปันโดยไม่ได้รับอนุญาต

๕. รักษาสมดุลของผลประโยชน์ กฎหมายลิขสิทธิ์มีเป้าหมายเพื่อสร้างสมดุลระหว่างสิทธิของผู้สร้างสรรค์และผลประโยชน์ของสาธารณะ ตระหนักถึงความสำคัญของการปกป้องทรัพย์สินทางปัญญาและการอนุญาตให้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างเสรี

ข้อเสนอการคุ้มครองงานลิขสิทธิ์บนโลกดิจิทัลในการเจรจา FTA

เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดจากการเจรจาจัดทำความตกลง FTA ด้านลิขสิทธิ์แก่ประเทศไทย ขั้นตอนที่สำคัญหนึ่งที่ต้องดำเนินการสำหรับการเจรจา คือ การสร้างความรู้ความเข้าใจในงานลิขสิทธิ์ให้แก่ทุกภาคส่วน โดยเฉพาะภาคประชาชน ซึ่งรวมถึงสิ่งที่จะต้องระมัดระวังเพื่อลดความเสี่ยงของการละเมิดลิขสิทธิ์บนโลกดิจิทัล ไม่ว่าจะเป็นการสร้างเนื้อหาต่างๆ และการใช้โซเชียลมีเดียในแพลตฟอร์มต่างๆ ตลอดจนการกระทำอื่นๆ อีกมากมายบนโลกที่อาจจะเข้าข่ายการละเมิดลิขสิทธิ์ได้โดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ มีดังนี้

๑. ทำความเข้าใจกฎหมายลิขสิทธิ์ โดยทำความเข้าใจกับพื้นฐานของกฎหมายลิขสิทธิ์ รวมถึงประเภทของเนื้อหาที่ได้รับการคุ้มครอง สิทธิของเจ้าของงานอันมีลิขสิทธิ์ และแนวคิดของการใช้งานโดยชอบธรรม ความรู้เหล่านี้จะช่วยให้มีข้อมูลในการตัดสินใจทางออนไลน์ก่อนที่จะดำเนินการใดๆ ที่อาจเสี่ยงต่อการละเมิดลิขสิทธิ์

๒. สร้างเนื้อหาต้นฉบับ หากเป็นไปได้ ควรสร้างและใช้เนื้อหาต้นฉบับของตนเอง ซึ่งรวมถึงข้อความ รูปภาพ วิดีโอ และสื่อรูปแบบอื่นๆ และเมื่อสร้างบางสิ่งขึ้นมาเอง ก็จะเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ของสิ่งนั้นโดยอัตโนมัติ

๓. ขออนุญาตก่อนการนำไปใช้ซ้ำ หากคุณต้องการใช้งานที่มีลิขสิทธิ์ของผู้อื่น โปรดขออนุญาตจากเจ้าของลิขสิทธิ์ โดยติดต่อกับผู้สร้างเพื่อขอความยินยอมเป็นลายลักษณ์อักษรเพื่อใช้เนื้อหาต้นฉบับในลักษณะเฉพาะตามความคุ้มครองทางลิขสิทธิ์

๔. ตรวจสอบใบอนุญาต ผู้สร้างและองค์กรบางรายใช้กรอบงานใบอนุญาต (License Framework) เช่น ใบอนุญาตครีเอทีฟคอมมอนส์ เพื่อให้สิทธิในการใช้งานเฉพาะของตน ตรวจสอบเงื่อนไขการอนุญาตที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาเสมอเพื่อให้แน่ใจว่าได้ปฏิบัติตามข้อกำหนดเหล่านั้น

๕. อ้างอิงแหล่งที่มาอย่างถูกต้อง หากมีการใช้เนื้อหาภายใต้ใบอนุญาตที่ต้องมีการระบุแหล่งที่มา ควรตรวจสอบให้แน่ใจว่าได้ระบุแหล่งที่มาที่ถูกต้องตามที่ระบุไว้ในข้อกำหนดใบอนุญาต ซึ่งมักเกี่ยวข้องกับการให้เครดิต ผู้สร้างสรรค์และระบุลิงก์ไปยังแหล่งที่มา

๖. เชื่อมโยงกับการผลิตซ้ำ โดยทั่วไปแล้วการเชื่อมโยงไปยังเนื้อหาบนอินเทอร์เน็ต เช่น การแชร์ URL ไม่ถือเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ อย่างไรก็ตาม การทำซ้ำหรือคัดลอกเนื้อหาโดยตรงโดยไม่ได้รับอนุญาตอาจเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ได้

๗. ใช้งานเพื่อการปรับเปลี่ยน บางครั้งการเปลี่ยนแปลงหรือการเพิ่มความแปลกใหม่ให้กับเนื้อหาที่มีลิขสิทธิ์อาจถือได้ว่าเป็นการใช้งานโดยชอบธรรม ตัวอย่างเช่น การสร้างงานล้อเลียน การวิจารณ์ หรือการรีมิคซ์ ที่เปลี่ยนแปลงงานต้นฉบับอย่างมีนัยสำคัญซึ่งอาจได้รับการคุ้มครองภายใต้การใช้งานโดยชอบ

๘. ใช้งานด้านการศึกษาและไม่แสวงหาผลกำไร ในบางกรณี สถาบันการศึกษาและองค์กรที่ไม่แสวงหาผลกำไรอาจมีข้อยกเว้นหรือแนวทางปฏิบัติเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับการใช้เนื้อหาที่มีลิขสิทธิ์ ซึ่งต้องทำความเข้าใจที่ดี

๙. ใช้แหล่งที่มาที่เชื่อถือได้ เมื่อค้นหาเนื้อหาที่ต้องการจะนำไปใช้ในการอ้างอิง ให้จัดลำดับความสำคัญของแหล่งที่มาที่เชื่อถือได้ อาทิ เว็บไซต์ภาพสต็อก หรือที่เก็บเนื้อหาที่ระบุสิทธิการใช้งานและเงื่อนไขการอนุญาตอย่างชัดเจน

๑๐. อัปเดตข้อมูลด้านลิขสิทธิ์อยู่เสมอ กฎหมายลิขสิทธิ์สามารถเปลี่ยนแปลงและพัฒนาได้ตลอด โดยเฉพาะในยุคดิจิทัล ซึ่งควรติดตามข่าวสารเกี่ยวกับการอัปเดตหรือการเปลี่ยนแปลงกฎหมายลิขสิทธิ์อยู่เสมอ จำไว้ว่าการละเมิดลิขสิทธิ์โดยไม่ได้ตั้งใจสามารถส่งผลทางกฎหมายได้ หากไม่แน่ใจเกี่ยวกับความถูกต้องตามกฎหมายของการใช้เนื้อหาบางอย่าง วิธีที่ดีที่สุดคือขอคำแนะนำทางกฎหมายหรือเลือกทางเลือกอื่นๆ ที่ไม่ทำให้เกิดข้อกังวลเรื่องลิขสิทธิ์ เพราะการเคารพลิขสิทธิ์ไม่เพียงแต่ช่วยให้ถูกกฎหมายเท่านั้น แต่ยังส่งเสริมสภาพแวดล้อมดิจิทัลที่ยุติธรรมและสร้างสรรค์อีกด้วย

นวรรตน์ ตันกมลสาสน์
กรมทรัพย์สินทางปัญญา